

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Факультет міжнародних відносин, політології та соціології

Кафедра світового господарства і міжнародних економічних відносин

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

**«Трансформація платіжних балансів країн Балтії в умовах агресії Росії
проти України»**

**«Transformation of the Balance of Payments of the Baltic Countries in the
Conditions of Russia's Aggression against Ukraine»**

Виконав: здобувач денної форми навчання
спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
Освітня програма «Міжнародні економічні відносини»
Шао Тяньюй

Керівник: д.е.н., проф. Якубовський С.О. _____

Рецензент: д.е.н., проф. Садченко О.В.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ _ від _____ 2025 р.

Завідувач кафедри

Захищено на засіданні ЕК №

протокол №__ від _____ 06.2025 р.

Оцінка _____ / _____ / _____

Голова ЕК

_____ ЯКУБОВСЬКИЙ Сергій

_____ ЯКУБОВСЬКИЙ Сергій

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ РОЗВИТКУ ПЛАТІЖНИХ БАЛАНСІВ КРАЇН БАЛТІЇ.....	5
РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ СКЛАДОВИХ ПЛАТІЖНИХ БАЛАНСІВ КРАЇН БАЛТІЇ.....	16
2.1. Динаміка балансу торгівлі товарами та послугами країн Балтії.....	16
2.2. Стан доходів поточного рахунку країн.....	21
2.3. Динаміка та структура фінансових рахунків країн Балтії	27
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ КРАЇН БАЛТІЇ З УКРАЇНОЮ.....	36
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи «Трансформація платіжних балансів країн Балтії в умовах агресії Росії проти України» зумовлена масштабними геополітичними та геоекономічними зрушеннями, що відбулися після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 році. Ця агресія спричинила не лише гуманітарну катастрофу, а й глибоку перебудову економічних зв'язків у Східній Європі, істотно змінивши напрямки торгівлі, фінансових потоків і макроекономічної політики низки держав.

Країни Балтії, а саме Литва, Латвія та Естонія опинилися на передовій цієї трансформації. Як члени ЄС і НАТО, вони стали активними провідниками політики економічної ізоляції Росії, що зумовило потребу в терміновому переорієнтуванні їх зовнішньоекономічних відносин. Водночас Балтія посилила співпрацю з Україною, підтримуючи її економічно, політично й логістично, що безпосередньо вплинуло на показники платіжних балансів цих країн.

Платіжний баланс є одним із найважливіших індикаторів макроекономічної стабільності, який відображає зовнішньоекономічну рівновагу держави. У контексті триваючої війни та глобальної невизначеності дослідження змін у структурі та динаміці платіжних балансів країн Балтії є надзвичайно важливим як для розуміння їхньої економічної стійкості, так і для формування стратегій післявоєнного відновлення регіону. Особливу цінність має вивчення того, як країни Балтії компенсували втрати від розриву з російським ринком за рахунок нових партнерств, внутрішньої мобілізації ресурсів, інституційної адаптації та підтримки від Європейського Союзу.

Крім того, актуальність теми посилюється тим, що досвід країн Балтії може бути корисним для України у процесі її економічної реінтеграції до європейського простору. Балтійські країни є прикладом успішної трансформації пострадянських економік у конкурентоспроможні ринкові системи з чітким європейським вектором розвитку. Аналіз трансформацій їх платіжних балансів у воєнний період відкриває нові можливості для

порівняльних досліджень та вироблення рекомендацій щодо посилення економічної безпеки й сталого розвитку України. Отже, дана тема має високу наукову, прикладну й суспільно-політичну значущість.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексний аналіз трансформації платіжних балансів країн Балтії (Литви, Латвії та Естонії) в умовах повномасштабної агресії Росії проти України, з урахуванням змін у зовнішньоторговельних, інвестиційних та фінансових потоках, а також виявлення ключових тенденцій, викликів і перспектив подальшої зовнішньоекономічної взаємодії країн Балтії з Україною та Європейським Союзом у нових геополітичних реаліях.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення у кваліфікаційній роботі наступних **завдань**: ознайомитись з теоретичними основами аналізу розвитку платіжних балансів країн Балтії; виявити динаміку балансу торгівлі товарами та послугами країн Балтії; оцінити стан доходів поточного рахунку країн; провести аналіз динаміки та структури фінансових рахунків країн Балтії; охарактеризувати особливості зовнішньоекономічних операцій країн Балтії з Україною.

Об'єктом дослідження – є економіки Литви, Латвії та Естонії.

Предметом дослідження – є теоретичні основи та прикладні аспекти трансформації платіжних балансів країн Балтії в умовах агресії Росії проти України.

Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

У кваліфікаційній роботі використано **методи** аналізу і синтезу, порівняльний та структурний аналіз, індукцію і дедукцію, графічний та табличний методи, а також елементи прогнозування для комплексного дослідження трансформації платіжних балансів країн Балтії в умовах агресії Росії проти України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ РОЗВИТКУ ПЛАТІЖНИХ БАЛАНСІВ КРАЇН БАЛТІЇ

У першому розділі кваліфікаційної роботи проаналізуємо результати досліджень вчених стосовно розвитку платіжних балансів країн Балтії в умовах агресії Росії проти України.

У контексті вивчення платіжного балансу країн Балтії особливої уваги заслуговують новітні дослідження, що відображають зрушення у цій сфері протягом 2023-2024 років. Зокрема, аналітична праця Міжнародного валютного фонду «Конкурентоспроможність та продуктивність у країнах Балтії: спільні потрясіння, різні наслідки» (2025) заслуговує на особливу увагу в контексті дослідження трансформації платіжних балансів країн Балтії в умовах агресії Росії проти України. Це ґрунтовне емпіричне дослідження присвячене аналізу наслідків симетричних зовнішніх шоків, насамперед енергетичної та інфляційної кризи, для трьох невеликих відкритих економік: Естонії, Латвії та Литви. Особливо цінним є те, що автори не лише фіксують макроекономічні зміни, а й пояснюють їх структурними характеристиками зовнішньоекономічних зв'язків, продуктивності праці та чутливості торгового балансу до цінових коливань [1].

Дослідження демонструє, що вторгнення Росії в Україну у 2022 році стало каталізатором масштабних змін у платіжних балансах країн Балтії. Незважаючи на спільність географічного розташування, інституційного середовища та інтегрованості в європейські структури, реакція цих країн виявилася асиметричною. Так, Литва зазнала найбільшого погіршення умов торгівлі через високу залежність від імпорту енергоносіїв, що спричинило швидке зменшення профіциту рахунку поточних операцій і перехід до його дефіциту у 2023 році. Водночас Латвія та Естонія виявили більшу стійкість, зокрема завдяки порівняно вищій еластичності експорту й адаптивності до зміни глобальних цін.

Увагу дослідників також привертає динаміка продуктивності праці як важливого макрофінансового чинника, що впливає на зовнішньоторговельну рівновагу. У Литві, наприклад, продуктивність праці зберегла позитивну динаміку, що частково компенсувало торговий дефіцит. Натомість в Естонії у 2023 році спостерігалось падіння продуктивності, яке в поєднанні зі зменшенням обсягів експорту посилювало негативні зрушення у рахунку поточних операцій. Латвія демонструвала помірний спад, який вдалося частково нівелювати за рахунок стійкого сектору послуг.

Значний вплив на платіжні баланси справили й масштабні міграційні процеси, зокрема наплив українських біженців. Це призвело до зростання внутрішнього попиту на імпортні товари й послуги, що у короткостроковому періоді тиснуло на дефіцит поточного рахунку. Водночас залучення кваліфікованої робочої сили мало й позитивний ефект у вигляді підвищення ділової активності в окремих секторах, особливо у Латвії та Литві.

Окремий акцент зроблено на фінансовому рахунку платіжного балансу. Після початку війни в Україні країни Балтії зазнали зниження припливу прямих іноземних інвестицій, що було частково компенсовано фінансовими трансфертами ЄС, міжнародною допомогою та активізацією кредитування державних структур. Зокрема, у 2024 році простежується відновлення припливу капіталу через офіційні канали, особливо в Естонії.

Таким чином, дане дослідження МВФ дозволяє не лише зафіксувати зміни у зовнішньоекономічних позиціях країн Балтії, а й виявити глибинні причини цих змін, серед яких: структура імпорту, гнучкість експорту, продуктивність праці, політика енергетичної безпеки та ефективність реагування на зовнішні шоки. Ці результати є особливо цінними для формування аналітичного підґрунтя у вивченні досвіду малих відкритих економік, що зазнали тиску від геополітичної турбулентності. Для України це дослідження може слугувати як зразок стратегії адаптації до війни через реформування зовнішньоекономічної політики та посилення інституційної стійкості платіжного балансу [1].

Аналітичний звіт рейтингового агентства Scope Ratings під назвою «Оновлення по Балтії: розбіжності в макрофіскальних перспективах зумовили нещодавні дії щодо рейтингів» (2024) пропонує детальний аналіз фіскальної та макроекономічної динаміки країн Балтії в умовах тривалої геополітичної нестабільності, спричиненої повномасштабною агресією Росії проти України. Дослідження зосереджене на оцінці фіскальної стійкості, динаміки боргових показників і кредитного рейтингу Естонії, Латвії та Литви, а також підкреслює розбіжності у макроекономічних траєкторіях цих країн [2].

Особливу увагу автори звіту приділяють фіскальним показникам, які у післякризовий період демонструють розходження. Так, у 2024 році дефіцит бюджету в Естонії становить 3,1% ВВП і, за прогнозами, знизиться лише до 2,9% у 2025 році, що свідчить про уповільнення темпів фіскальної консолідації через структурне зростання витрат на освіту та соціальну політику. Латвія має подібні показники дефіциту – 3,1% у 2024 році та 3,0% у 2025-му, проте стикається з додатковим тиском через заплановану податкову реформу. Натомість Литва, хоч і очікує зростання дефіциту до 2,5% ВВП у 2025 році, має більш сприятливий борговий тренд завдяки структурним реформам і зростанню податкових надходжень.

У структурі державного боргу також спостерігається відмінність. Очікується, що борг Естонії зросте до 32% ВВП до 2029 року, Латвія залишиться на рівні близько 50%, тоді як борг Литви поступово знижуватиметься до 38%. Ця динаміка, за оцінками аналітиків, є наслідком як політичних рішень, так і макроекономічних перспектив. Високі витрати на оборону (3-4% ВВП) та підвищені відсоткові ставки створюють спільний фіскальний виклик для всіх трьох країн.

Важливим аспектом дослідження є аналіз темпів економічного зростання. Литва виявилася найуспішнішою з-поміж трьох країн: її ВВП зріс на 2,3% у 2024 році і прогнозується зростання до 2,9% у 2025-му. Це зростання обумовлене відновленням інвестицій та високим споживчим попитом, а також активізацією експорту послуг і фінансового сектора. У той час як економіка

Естонії залишається в рецесії з 2022 року, демонструючи спад на 0,9% у 2024 році та повільне зростання на рівні 1,6% у 2025-му. Латвія, хоч і мала швидке відновлення після пандемії, наразі демонструє стагнацію - зниження на 0,2% у 2024 році, з помірним очікуваним зростанням у 2025-му на 1,5% [2].

Окрему увагу автори приділили фінансовому сектору, зокрема динаміці кредитування. У Литві спостерігається відновлення банківського кредитування завдяки високій довірі бізнесу та домогосподарств, що посилюється зниженням вартості запозичень. Натомість у Латвії кредитна активність залишається стриманою, попри позитивні структурні зрушення після реформування банківського сектору. Установлення регіонального офісу Північного інвестиційного банку в Ризі є позитивним сигналом, хоча запровадження нового податку на чисті процентні доходи банків може стримати подальше зростання кредитування.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що результати аналітичного звіту Score Ratings підкреслюють не лише структурні відмінності у фіскальній політиці країн Балтії, але й різний ступінь їх готовності до довготривалої нестабільності. Литва демонструє найвищу стійкість і потенціал економічного зростання, тоді як Естонія й Латвія стикаються з більшими викликами у сфері бюджетної рівноваги й кредитної динаміки. Для України, яка шукає оптимальні моделі адаптації до воєнних і післявоєнних викликів, цей досвід може слугувати цінним прикладом поєднання бюджетної гнучкості, ефективного управління боргом і структурних реформ.

Аналітична доповідь «Країни Балтії та російсько-українська війна», підготовлена аналітичним центром LSE IDEAS (2022), є глибоким міждисциплінарним дослідженням, що розглядає вплив повномасштабного вторгнення Росії в Україну на політику безпеки, енергетику, економіку та суспільства країн Балтії [3]. У фокусі авторів адаптація Естонії, Латвії та Литви до нової геополітичної реальності, в якій на перший план вийшли питання стійкості, економічної незалежності та європейської солідарності. У контексті дослідження трансформації платіжних балансів цей звіт становить цінність як

джерело комплексного бачення стратегій виживання та економічного переорієнтування малих відкритих економік у безпековій кризі.

Економічний розділ доповіді підкреслює, що три балтійські країни, будучи найбільш вразливими до загрози з боку Росії, не лише однозначно підтримали Україну, а й здійснили швидкі кроки до відмови від торгівлі з агресором, що болісно позначилося на їхньому зовнішньоекономічному балансі у 2022 році. Зокрема, Латвія та Литва відмовились від російського газу, що спричинило короткостроковий імпорتنий шок і зміну структури поточних операцій у платіжному балансі. Пошук альтернативних джерел енергії, інтенсифікація імпорту з інших країн ЄС та США призвели до значного зростання витрат на енергоресурси й відповідного дефіциту рахунку поточних операцій.

Крім того, автори вказують на розширення державних витрат, пов'язане як із зміцненням безпекового сектору, так і з соціальними програмами на підтримку українських біженців, кількість яких у регіоні зросла до сотень тисяч осіб. Ці витрати в сукупності з енергетичною трансформацією призвели до перегляду середньострокових фіскальних стратегій, зокрема в Естонії, де було оголошено про підвищення оборонного бюджету до 3% ВВП і поступову зміну структури державного боргу.

Окрему увагу доповідь приділяє питанню економічної адаптації до воєнного середовища. Країни Балтії інтенсифікували торгівлю з Європейським Союзом і НАТО-партнерами, що частково компенсувало втрати від зупинки співпраці з Росією та Білоруссю. Такі зміни спричинили перегляд зовнішньоторговельної структури: зменшився експорт промислової продукції до східних ринків, натомість зросли поставки високотехнологічних товарів і послуг до країн Центральної та Західної Європи. Це дозволило стабілізувати експортний компонент платіжних балансів у другій половині 2023 року [3].

У висновках автори зазначають, що досвід Балтії в умовах війни – це приклад успішної стратегії “економічного відокремлення від агресора” на

користь політичної єдності, національної безпеки та інтеграції у європейський економічний простір. Цей шлях, попри значні короткострокові витрати, сприяє формуванню більш стійких платіжних балансів у середньостроковій перспективі. Для України аналіз цього досвіду є надзвичайно цінним — не лише як орієнтир для післявоєнного відновлення, а й як модель економічної переорієнтації, що поєднує ринкову гнучкість, геополітичну солідарність та стратегічне мислення.

Аналітична доповідь Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД) “Вплив російського вторгнення в Україну на умови та стійкість фінансового ринку” (2022) пропонує цінний огляд змін на фінансових ринках унаслідок початку повномасштабної війни Росії проти України. Попри загальний характер дослідження, воно містить низку висновків, релевантних для розуміння трансформацій у платіжних балансах країн Балтії, зокрема в контексті їх фінансової стабільності, капітальних потоків та доступу до зовнішнього фінансування. Доповідь спрямована на виявлення вразливостей, які стали помітними на початку 2022 року, а також аналізує політичні реакції на фінансову турбулентність [4].

У документі підкреслюється, що одним із найбільш негайних наслідків війни стало підвищення ризику для іноземних інвесторів, зокрема в країнах, що безпосередньо межують з Росією або мають тісні економічні зв'язки з Україною. Це викликало відтік короткострокового портфельного капіталу, що відобразилось у негативному сальдо фінансового рахунку платіжного балансу Естонії, Латвії та Литви в першому півріччі 2022 року. Особливо чутливими до змін виявились ринки державних облігацій і банківського кредитування.

Водночас ОЕСД фіксує високу стійкість банківського сектору країн Балтії, що базується на достатньому рівні капіталізації, наявності державних гарантій та сильній позиції материнських банків (здебільшого скандинавських). Цей чинник дозволив зберегти відносну стабільність внутрішніх фінансових потоків навіть у період різкого зростання премій за ризик. У документі також наголошується, що уряди країн Балтії швидко

активували національні схеми підтримки ліквідності, що допомогло стабілізувати банківську систему.

Доповідь звертає увагу й на вплив війни на валютні ринки, де фіксувалося послаблення локальних валют країн Східної Європи. Проте у випадку Балтії, яка використовує євро, валютні ризики були мінімізовані, що, у свою чергу, позитивно вплинуло на фінансовий рахунок — знизивши потенційний тиск на валютні резерви та боргові зобов'язання. Це виділяє Балтійські держави з-поміж інших постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи.

Автори також відзначають високий рівень координації з Європейським центральним банком та іншими європейськими структурами, які оперативно запровадили механізми фінансової підтримки, що стали критично важливими для збереження довіри до банківської системи та фінансового сектору в цілому. У результаті, за даними OECD, друге півріччя 2022 року вже характеризувалося частковим поверненням капіталу на ринки Естонії та Литви, що позитивно позначилось на відновленні фінансового рахунку платіжного балансу [4].

У підсумку, доповідь демонструє, що хоча вторгнення Росії в Україну стало шоком для фінансових ринків, Балтійські країни завдяки євроінтеграції, макрофінансовій дисципліні та рішучій політиці стабілізації продемонстрували високу фінансову адаптивність. Цей досвід може бути надзвичайно корисним для України, яка також прагне зберегти зовнішньоекономічну стійкість в умовах війни та поступово відновити довіру інвесторів до свого фінансового сектору.

Аналітичний звіт Європейського інвестиційного банку “Наскільки погана війна в Україні для відновлення Європи?” (2022) є одним із перших інституційних досліджень, що всебічно аналізують вплив повномасштабної війни Росії проти України на економіки Європейського Союзу, включно з країнами Балтії [5]. Доповідь базується на оцінці інвестиційного клімату, фіскальних ризиків і макроекономічної динаміки в умовах потрясіння,

спричиненого вторгненням. У фокусі – потенційні перешкоди для економічного відновлення, що проявляються через дестабілізацію зовнішньоекономічних зв'язків, зміни в енергетичній політиці, а також фінансову напругу на рівні домогосподарств і держав.

Особливу увагу у звіті приділено країнам Балтії, як частині найуразливішого європейського регіону. Перш за все, підкреслюється, що у 2022 році Литва, Латвія та Естонія зазнали найсильнішого шоку через миттєвий розрив торгівлі з Росією та Білоруссю. Це спричинило дисбаланси у рахунках поточних операцій, зокрема через падіння обсягів експорту, збільшення енергетичного імпорту та зростання цін. Литва, яка мала найбільшу частку експорту до РФ до війни, втратила значну частину валютних надходжень, що відобразилось у зниженні профіциту зовнішньої торгівлі.

У документі також зазначено, що зростання витрат на енергетику, оборону та допомогу біженцям призвело до істотного збільшення фіскального навантаження, що погіршило макрофінансові показники та вплинуло на інвестиційну привабливість країн. Відповідно, у структурі платіжного балансу зросла потреба у фінансуванні через боргові інструменти, а сальдо фінансового рахунку стало дедалі більш залежним від офіційних трансфертів ЄС та міжнародних фінансових установ [5].

Доповідь також акцентує на ризиках інвестиційної нерішучості приватного сектору. Через географічну близькість до зони бойових дій та зростання політичних ризиків, іноземні інвестори призупинили нові проекти у Балтії або перенесли капітал до стабільніших регіонів. У зв'язку з цим зростає значення державних інвестицій та спільних європейських програм, які дозволяють частково компенсувати втрати. Цей тренд особливо помітний у Латвії та Естонії, де офіційні капіталовкладення почали переважати над приватними, формуючи нову структуру зовнішнього фінансування.

Попри вищезазначені виклики, у звіті підкреслюється, що країни Балтії швидко відреагували на кризу через впровадження програм енергетичної диверсифікації, пришвидшення цифровізації та розвиток транспортної

інфраструктури. Ці стратегічні кроки створили передумови для відновлення економічного зростання у середньостроковій перспективі, зокрема шляхом інтеграції в європейські ланцюги доданої вартості та підвищення інвестиційної безпеки.

Таким чином, даний звіт демонструє, що попри глибокі потрясіння для платіжних балансів країн Балтії внаслідок російської агресії, ці держави продемонстрували здатність до макрофінансової перебудови завдяки європейській інтеграції, фіскальній мобілізації та стратегічному переосмисленню своїх зовнішньоекономічних пріоритетів. Для України, яка вже стикається з подібними викликами, цей досвід є надзвичайно цінним і вказує на важливість поєднання зовнішньої підтримки з внутрішніми структурними змінами у формуванні стійкого платіжного балансу у воєнних і післявоєнних умовах.

Аналітична доповідь «ЛАТВІЯ: Уряд готовий нести високу ціну розриву економічних зв'язків з Росією» (Прогнозний звіт / Весна 2022 р.) підготовлено Віденським інститутом міжнародних економічних досліджень, надає детальний аналіз макроекономічних наслідків, з якими стикається Латвія у зв'язку з розривом торговельно-економічних зв'язків із Росією після початку повномасштабної агресії проти України [6]. У фокусі доповіді - трансформація зовнішньоекономічної моделі країни, її відображення у рахунках поточних операцій та зміни у структурі інвестицій.

Доповідь фіксує, що на момент 2021 року близько 11% латвійського експорту припадало на російський ринок, що вказує на значну економічну залежність. Окрім того, близько 7% товарів латвійського походження експортувалися до РФ через реекспортні канали. У таких секторах, як харчова промисловість, електроніка, хімія та текстиль, російський попит був ключовим. Водночас, імпорт із Росії переважно складався з енергоносіїв, заліза, сталі та добрив, тобто критично важливих для національного виробництва товарів. Повне припинення економічної співпраці з РФ обумовило зростання цін на імпорт та дефіцит рахунку поточних операцій, який у 2022 році становив -3,8% ВВП [6].

Попри це, латвійський уряд ухвалив принципове рішення про вихід із залежності від російського газу до червня 2023 року, навіть попри те, що 90% імпорту цього ресурсу припадало саме на РФ. Альтернативою стали постачання через LNG-термінал у Клайпеді та участь у спільному з Естонією й Фінляндією проєкті терміналу в Палдіскі. Це не лише свідчить про рішучість Латвії, а й про глибоку геоекономічну переорієнтацію, що суттєво впливає на енергетичний і зовнішньоторговельний баланс країни.

Особливої уваги заслуговує динаміка прямих іноземних інвестицій (FDI). Російські інвестиції до Латвії становили до 10% загального обсягу, здебільшого у сфері нерухомості, торгівлі та енергетики. Після початку війни та санкційного тиску відбулось різке згорання цієї активності, що відобразилось у зменшенні припливу приватного капіталу. Проте, Латвія змогла частково компенсувати ці втрати збільшенням державних інвестицій (зокрема у проєкт Rail Baltica) та активізацією європейських програм підтримки.

Загальний висновок доповіді полягає в тому, що Латвія свідомо обрала економічно болісний, але стратегічно виправданий шлях відмови від торгівлі з агресором, навіть ціною зниження ВВП (лише 1,4% зростання у 2022 році) і зростання зовнішньоторговельного дефіциту. Цей шлях, попри короткострокові труднощі, створює передумови для зміцнення економічного суверенітету та стійкості платіжного балансу у середньостроковій перспективі. Україна, як країна, яка перебуває у ще складніших умовах, може використати цей досвід як приклад політичної волі, стратегічної самостійності та економічного переформатування в умовах війни.

Таким чином, перший розділ кваліфікаційної роботи дозволив здійснити системний аналіз сучасних наукових та аналітичних підходів до вивчення трансформацій платіжних балансів країн Балтії (Естонії, Латвії та Литви) в умовах глибокої геополітичної кризи, спричиненої повномасштабною агресією Росії проти України. На основі огляду сучасних публікацій міжнародних інституцій, включно з МВФ, OECD, ЄІБ, LSE IDEAS, Score Ratings та Віденського інституту міжнародних економічних досліджень,

окреслено багатofакторні причини змін у рахунках поточних операцій та фінансових рахунках цих держав.

Ключовими факторами змін у платіжних балансах виступили: розрив торговельних зв'язків із Росією, енергетичні шоки, зміна напрямків експорту та імпорту, а також соціальні навантаження через прийом українських біженців. Особливо показовим є приклад Литви, яка першою відмовилась від імпорту російського газу, що спричинило короткострокове погіршення торговельного балансу, але водночас активізувало структурну переорієнтацію економіки на європейські ринки. Естонія й Латвія також продемонстрували значну адаптивність завдяки диверсифікації постачання енергоносіїв і зростанню ролі сектору послуг у зовнішній торгівлі.

Окрему увагу в дослідженнях приділено фінансовим рахункам платіжного балансу. Попри відтік приватного капіталу та зниження інвестиційної привабливості, країни Балтії змогли компенсувати ці втрати завдяки активній участі у програмах ЄС, мобілізації офіційного фінансування, залученню прямих державних інвестицій, зокрема в інфраструктуру. Це свідчить про зростаючу роль державного й інституційного сектору у забезпеченні зовнішньоекономічної стабільності.

Важливим результатом є й виявлення асиметрії у макроекономічних наслідках війни для кожної країни. Так, Литва продемонструвала найбільшу фіскальну стійкість та позитивну динаміку ВВП, тоді як Естонія перебувала в рецесії, а Латвія стикнулася із помірною стагнацією. Така різновекторна динаміка свідчить про значну роль внутрішніх реформ, політичних рішень і стратегії зовнішньоекономічного реагування.

Отже, досвід країн Балтії доводить, що навіть невеликі відкриті економіки в умовах війни можуть досягти макрофінансової адаптації завдяки швидкому стратегічному реагуванню, підтримці з боку міжнародних партнерів і рішучості у виборі напрямку геоекономічного розвитку. Для України цей досвід є надзвичайно цінним з точки зору пошуку моделей післявоєнної відбудови, збереження платіжного балансу та формування стійкої фінансової системи в умовах невизначеності.

РОЗДІЛ 2

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ СКЛАДОВИХ ПЛАТІЖНИХ БАЛАНСІВ КРАЇН БАЛТІЇ

2.1. Динаміка балансу торгівлі товарами та послугами країн Балтії

Актуальність дослідження динаміки балансу торгівлі товарами та послугами країн Балтії зумовлена кардинальними змінами у зовнішньоекономічних орієнтирах Естонії, Латвії та Литви після початку повномасштабної війни Росії проти України. Розрив традиційних торговельних зв'язків із РФ, зростання витрат на імпорт енергоносіїв, посилення інтеграції до європейських ланцюгів постачання, а також зміщення акценту на послуги – все це суттєво вплинуло на структуру та сальдо торговельного балансу. Аналіз цих змін дозволяє краще зрозуміти механізми адаптації малих відкритих економік до геополітичних шоків і може бути корисним для України в розробці ефективної моделі зовнішньоекономічного розвитку в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Далі проаналізуємо динаміку зовнішньої торгівлі країн.

Таблиця 2.1

Динаміка зовнішньої торгівлі Литви, Латвії та Естонії за 2019-2024 роки, у млн. дол.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Баланс торгівлі Литви	-2634	-455	-3418	-7684	-4918	-5110
Експорт Литви	29049	29202	37264	43184	39580	38699
Імпорт Литви	31683	29657	40682	50868	44497	43809
Баланс торгівлі Латвії	-2933	-1769	-3277	-4312	-3948	-3565
Експорт Латвії	14287	15403	19152	21759	20170	19754
Імпорт Латвії	17221	17171	22427	26073	24119	23319
Баланс торгівлі Естонії	-1131	-477	-1613	-2961	-2465	-2910
Експорт Естонії	14911	15198	19390	21611	19474	19123
Імпорт Естонії	16043	15675	21004	24572	21939	22033

Джерело: складено автором на основі даних [11-13].

Результати аналізу даних таблиці 2.1 свідчать про те, що у 2019–2024

роках країни Балтії – Литва, Латвія та Естонія демонстрували різні траєкторії у розвитку зовнішньої торгівлі, що виявляється як у динаміці експорту та імпорту, так і в коливаннях торговельного балансу. Загалом, жодна з трьох країн не досягла позитивного сальдо, проте масштаби дефіциту та темпи зростання торгівлі суттєво відрізнялися.

Литва, маючи найбільші обсяги зовнішньої торгівлі серед країн регіону, зазнала найбільшої волатильності в торговельному балансі. Якщо у 2019 році дефіцит становив -2,63 млрд дол., то вже у 2022 році він збільшився до рекордних -7,68 млрд дол., що було зумовлено стрімким зростанням імпорту до 50,87 млрд дол. унаслідок енергетичної кризи та переорієнтації торговельних потоків після початку війни Росії проти України. Попри те, що експорт у той самий період також зріс з 29,05 млрд дол. у 2019 році до 43,18 млрд дол. у 2022-му темпи імпорту значно переважали. У 2023-2024 роках спостерігається стабілізація: імпорт поступово знижувався до 44,50-43,81 млрд дол., а експорт зменшився до 39,58-38,70 млрд дол., зберігаючи дефіцит у межах -5,11 млрд дол. У порівнянні з іншими країнами, саме Литва характеризується найвищим рівнем зовнішньоторговельної активності.

Латвія посідала друге місце за обсягами торгівлі, демонструючи стабільні, хоча й помірніші масштаби у порівнянні з Литвою. У 2019 році експорт становив 14,29 млрд дол., імпорт - 17,22 млрд дол., що сформувало дефіцит у -2,93 млрд дол. У 2022 році спостерігався пік: імпорт досяг 26,07 млрд дол., експорт - 21,76 млрд дол., а дефіцит становив -4,31 млрд дол. Проте вже у 2023-2024 роках динаміка є позитивнішою: імпорт зменшувався (до 24,12-23,32 млрд дол.), тоді як експорт залишався майже на незмінному рівні (20,17-19,75 млрд дол.), що зумовило поступове скорочення дефіциту до -3,57 млрд дол. У структурному плані Латвія зберігає відносну стабільність, хоча темпи зростання торговельних обсягів поступаються як Литві, так і Естонії.

Естонія, маючи найменші абсолютні обсяги торгівлі серед країн Балтії, демонструє водночас найменший дефіцит у абсолютному вираженні. У 2019 році від'ємне сальдо становило -1,13 млрд дол., експорт - 14,91 млрд дол.,

імпорт - 16,04 млрд дол. У 2022 році, як і в інших країнах, було зафіксовано максимальний дефіцит -2,96 млрд дол., що стало наслідком збільшення імпорту до 24,57 млрд дол. при експорті 21,61 млрд дол. У 2023-2024 роках ситуація стабілізувалась: імпорт дещо знизився (21,94-22,03 млрд дол.), експорт - на рівні 19,47-19,12 млрд дол., що сформувало дефіцит у межах -2,91 млрд дол. Таким чином, Естонія демонструє відносну рівновагу та стійкість своєї зовнішньоекономічної моделі, навіть у складних геополітичних умовах.

У підсумку можна зробити висновок, що всі три країни Балтії зазнали негативного впливу зовнішніх шоків на свої торговельні баланси, однак їхні адаптаційні стратегії та масштаб втрат суттєво відрізнялися. Литва продемонструвала найвищу залежність від імпорту й найбільші втрати, тоді як Естонія виявилася найстійкішою до зовнішніх коливань. Латвія, своєю чергою, посідає проміжне місце як за масштабом торгівлі, так і за темпами відновлення. Ці дані вказують на значущість торговельної політики для підтримання макрофінансової стабільності в регіоні в умовах геополітичної турбулентності.

Таблиця 2.2

**Динаміка торгівлі послугами Литви, Латвії та Естонії
за 2019-2024 роки, у млн. дол.**

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Баланс послуг Литви	5527	5682	6420	6216	8038	9514
Експорт послуг Литви	13281	12464	16033	18264	21440	24197
Імпорт послуг Литви	7755	6783	9613	12047	13402	14683
Баланс послуг Латвії	2862	2255	2055	2472	2368	2450
Експорт послуг Латвії	6409	5555	6313	7605	8124	8363
Імпорт послуг Латвії	3545	3300	4256	5133	5756	5914
Баланс послуг Естонії	2308	61	1084	2485	2816	3172
Експорт послуг Естонії	8041	6526	10135	11567	12673	13514
Імпорт послуг Естонії	5733	6465	9051	9082	9857	10342

Джерело: складено автором на основі даних [14-16].

Результати аналізу даних, наведених у таблиці 2.2, свідчать про те, що у 2019-2024 роках країни Балтії: Литва, Латвія та Естонія демонстрували стабільно позитивне сальдо торгівлі послугами, що свідчить про їхню високу

конкурентоспроможність у сфері нематеріального експорту. Водночас динаміка цих показників і масштаби переваги експорту над імпортом суттєво різняться, що дозволяє говорити про специфіку зовнішньоекономічних моделей кожної з країн.

Литва впевнено утримує лідерство серед трьох країн за абсолютними обсягами торгівлі послугами. Якщо у 2019 році експорт становив 13,28 млрд дол., а імпорт - 7,76 млрд дол., то вже у 2024 році ці показники зросли відповідно до 24,20 млрд дол. та 14,68 млрд дол. Позитивне сальдо послуг зросло з 5,53 млрд дол. у 2019 році до 9,51 млрд дол. у 2024-му. Особливо динамічне зростання відбулося у 2021-2024 роках, що можна пояснити як загальним зростанням попиту на цифрові, транспортні й логістичні послуги, так і геоекономічною переорієнтацією країни після початку повномасштабної війни Росії проти України.

Саме в умовах втрати традиційних ринків і ланцюгів постачання Литва змогла посилити свою роль транзитної та сервісної держави, зокрема у сфері ІТ, фінансів та експорту транспортних послуг.

Латвія посідає друге місце за обсягами послуг, проте має значно менше позитивне сальдо, яке впродовж досліджуваного періоду залишалося на рівні 2,06–2,86 млрд дол. У 2019 році експорт послуг становив 6,41 млрд дол., імпорт - 3,55 млрд дол.; у 2024 році відповідні показники сягнули 8,36 млрд дол. та 5,91 млрд дол. Це вказує на досить стабільну, хоча менш динамічну, ніж у Литві, зовнішньоекономічну модель. Сальдо торгівлі послугами у Латвії досягло максимуму у 2019 році, а в наступні роки дещо скорочувалося, зокрема у 2021–2023 роках, що може бути пов'язано із втратою частини зовнішнього попиту в умовах глобальної кризи та санкційної турбулентності. Водночас, не зважаючи на помірне зростання імпорту, Латвія змогла зберегти позитивне сальдо на рівні понад 2 млрд дол., що свідчить про збалансованість її послугового сектору.

Естонія демонструє найменші обсяги торгівлі серед трьох країн, проте її динаміка є найцікавішою з точки зору коливань. У 2020 році, на тлі пандемії

COVID-19 та початку геоекономічних зрушень, сальдо скоротилося до майже нульового рівня - 61 млн дол., тоді як роком раніше воно становило 2,31 млрд дол. У подальші роки країна поступово відновлювалася: у 2024 році експорт послуг сягнув 13,51 млрд дол., імпорт – 10,34 млрд дол., а сальдо – 3,17 млрд дол.

Це дозволяє припустити, що Естонія, попри незначні розміри, змогла успішно адаптувати свою сервісну економіку, особливо в секторах програмного забезпечення, електронного врядування та креативних індустрій, що традиційно становлять основу її експорту.

У підсумку, всі країни Балтії продемонстрували здатність підтримувати позитивне сальдо торгівлі послугами навіть в умовах глобальної нестабільності, пандемічної кризи та повномасштабної війни. Литва виступає лідером за масштабами експорту та приростом сальдо, Естонія – за темпами відновлення та структурною перевагою інноваційних секторів, а Латвія – як приклад помірної стабільності. Така динаміка засвідчує роль послуг як одного з ключових стабілізаторів платіжних балансів країн Балтії та стратегічний напрям для подальшого економічного зростання.

Загальний висновок про сальдо торгівлі товарами та послугами країн Балтії у 2019-2024 роках свідчить про структурну асиметрію між товарним та послуговим компонентами зовнішньоекономічної діяльності. У той час як всі три країни: Литва, Латвія та Естонія фіксували стійкий дефіцит у торгівлі товарами, торгівля послугами формувала стабільне позитивне сальдо, що частково компенсувало негативні тенденції на товарному ринку.

Найбільше навантаження від дефіциту товарного балансу спостерігалось в Литві, яка водночас демонструвала і найвищий профіцит у секторі послуг. Естонія, попри найменші обсяги торгівлі, відзначалася найменшим дефіцитом товарного балансу та впевненим зростанням експорту послуг, зокрема високотехнологічних.

Латвія займала проміжне положення: її торговельний баланс у сфері послуг залишався позитивним, хоча й незначно компенсував дефіцит у

товарах. Таким чином, для країн Балтії саме торгівля послугами стала ключовим чинником стабілізації платіжного балансу в умовах геополітичної турбулентності та трансформації зовнішньоекономічного середовища.

2.2. Стан доходів поточного рахунку країн

Актуальність дослідження стану доходів поточного рахунку країн зумовлена тим, що доходи, зокрема первинні та вторинні, відіграють ключову роль у формуванні загального сальдо поточного рахунку та відображають глибші структурні зв'язки економіки з зовнішнім світом. У випадку країн Балтії ці доходи суттєво залежать від динаміки прибутків прямих іноземних інвесторів, переказів трудових мігрантів, трансфертів від ЄС, а також відсоткових платежів за борговими зобов'язаннями. В умовах повномасштабної війни Росії проти України, глобальної фінансової нестабільності та зміни потоків трудової міграції важливо оцінити, як змінюється баланс доходів та яку роль він відіграє в забезпеченні зовнішньоекономічної стійкості країн Балтії.

Таблиця 2.3

Динаміка первинних доходів Литви, Латвії та Естонії за 2019-2024 роки, у млн. дол.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Сальдо первинних доходів Литви	-1705	-1546	-2248	-2797	-2449	-2096
Надходження первинних доходів до Литви	1371	1451	1662	1465	3046	3477
Виплати первинних доходів Литвою	3076	2997	3910	4262	5494	5573
Сальдо первинних доходів Латвії	-468	27	-731	-680	-1005	-733
Надходження первинних доходів до Латвії	1641	1540	1747	2021	2952	3250
Виплати первинних доходів Латвією	2109	1512	2477	2702	3956	3981
Сальдо первинних доходів Естонії	-618	-452	-817	-896	-1293	-930
Надходження первинних доходів до Естонії	1856	1741	2116	2225	2919	3350
Виплати первинних доходів Естонією	2474	2192	2933	3121	4212	4280

Джерело: складено автором на основі даних [18, 20, 22].

Результати дослідження свідчать про те, що у 2019-2024 роках динаміка первинних доходів країн Балтії: Литви, Латвії та Естонії демонструє загальнонегативне сальдо, зумовлене значним переважанням виплат над надходженнями. Це свідчить про домінування відтоку доходів від інвестицій, зокрема дивідендів та відсоткових платежів на користь іноземних власників капіталу, що є типовим для економік із високим рівнем залучення ПІІ. Водночас між країнами спостерігаються відмінності в масштабах і структурі цих потоків.

Литва протягом усього періоду демонструє найбільш від'ємне сальдо серед трьох країн. Якщо у 2019 році воно становило -1,71 млрд дол., то у 2022 році сягнуло піку -2,80 млрд дол. і лише у 2024 році трохи скоротилося до -2,10 млрд дол. Такий тренд пояснюється стрімким зростанням виплат первинних доходів із 3,08 млрд дол. у 2019 році до 5,57 млрд дол. у 2024-му, що свідчить про активну присутність іноземних інвесторів, які репатріюють прибутки. Попри те, що надходження первинних доходів до Литви також суттєво зросли (з 1,37 млрд дол. у 2019 році до 3,48 млрд дол. у 2024-му), темпи приросту були недостатніми для компенсації відтоку. Цей дисбаланс сигналізує про сильну залежність економіки від зовнішнього капіталу, що, з одного боку, сприяє зростанню інвестицій, а з іншого створює ризики для поточного рахунку.

Латвія демонструє більш помірну динаміку. У 2019 році сальдо було відносно невеликим - -468 млн дол., а в 2020 році навіть спостерігався короткостроковий профіцит у +27 млн дол. Проте вже з 2021 року баланс знову став від'ємним, і у 2023 році досяг -1,01 млрд дол. У 2024 році ситуація дещо покращилась: дефіцит скоротився до -733 млн дол. Така нестабільність свідчить про чутливість латвійської економіки до зовнішніх фінансових чинників. Варто зазначити, що Латвія зуміла значно наростити надходження з 1,64 млрд дол. у 2019 році до 3,25 млрд дол. у 2024-му, але водночас різко зросли й виплати з 2,11 млрд дол. до майже 4,0 млрд дол., що зумовлює загальну від'ємну тенденцію.

Естонія, хоч і має найменше населення, показує серйозні обсяги операцій з первинними доходами. Усі шість років сальдо залишалося негативним: від -618 млн дол. у 2019 році до -930 млн дол. у 2024-му. Подібно

до інших країн регіону, Естонія зазнала зростання виплат первинних доходів з 2,47 млрд дол. до 4,28 млрд дол., що майже вдвічі перевищує темпи приросту надходжень (від 1,86 до 3,35 млрд дол.). Проте варто відзначити, що починаючи з 2023 року темпи зростання надходжень прискорились, що дозволило частково скоротити від'ємне сальдо у 2024 році порівняно з попереднім роком (-1,29 млрд дол. у 2023-му).

У підсумку, аналіз первинних доходів країн Балтії вказує на спільну проблему: усі три економіки мають стійкий дефіцит цього компоненту поточного рахунку. Водночас масштаби та динаміка такого дефіциту відрізняються: Литва - найбільш вразлива через значний обсяг виплат, Естонія - демонструє тенденцію до стабілізації, а Латвія - характеризується нестабільністю та високою волатильністю. Структурно це відображає глибоку інтеграцію країн у глобальні фінансові потоки, зокрема активну участь іноземного капіталу в економіці, що одночасно є як джерелом зростання, так і викликом для макрофінансової стабільності.

Таблиця 2.4

**Динаміка вторинних доходів Литви, Латвії та Естонії
за 2019-2024 роки, у млн. дол.**

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Сальдо вторинних доходів Литви	872	466	231	-57	206	-208
Надходження вторинних доходів до Литви	1923	1431	1406	1321	1638	1831
Виплати вторинних доходів Литвою	1051	964	1174	1378	1432	2039
Сальдо вторинних доходів Латвії	482	520	373	440	921	925
Надходження вторинних доходів до Латвії	1191	1212	1378	1535	1962	2056
Виплати вторинних доходів Латвією	708	692	1005	1096	1041	1132
Сальдо вторинних доходів Естонії	82	-1	-41	-123	219	178
Надходження вторинних доходів до Естонії	708	753	847	757	1073	1083
Виплати вторинних доходів Естонією	627	754	888	880	854	904

Джерело: складено автором на основі даних [17, 19, 21].

Результати проведеного аналізу свідчать про те, що у 2019-2024 роках вторинні доходи країн Балтії демонстрували різновекторну динаміку, яка відображає як внутрішні соціально-економічні процеси, так і трансформацію зовнішніх бюджетних та міграційних потоків унаслідок геополітичної нестабільності. Загалом вторинні доходи формуються з переказів мігрантів, гуманітарної допомоги, офіційних трансфертів з міжнародних організацій та структур ЄС. Саме тому аналіз цього елемента платіжного балансу дає важливу інформацію про адаптаційні можливості країн до зовнішніх шоків, зокрема повномасштабної агресії Росії проти України.

Литва у 2019 році мала доволі високе позитивне сальдо вторинних доходів - 872 млн дол., що формувалося на основі значного обсягу надходжень (1 923 млн дол.) за порівняно невеликих виплат (1 051 млн дол.). Проте вже у 2022 році сальдо стало від'ємним (-57 млн дол.), а в 2024 році поглибилось до -208 млн дол. Таке погіршення пояснюється стрімким зростанням виплат: у 2024 році вони становили 2 039 млн дол., що суттєво перевищує рівень надходжень (1 831 млн дол.). Це пов'язано з розширенням державних трансфертів та соціальних платежів за кордон, зокрема через збільшення кількості мігрантів, а також із фінансовими зобов'язаннями перед ЄС. Водночас надходження зберігали відносну стабільність, що свідчить про зниження ефективності цього каналу підтримки поточного рахунку.

На противагу Литві, Латвія демонструє сталий позитивний тренд у сальдо вторинних доходів упродовж усього періоду. З 482 млн дол. у 2019 році цей показник зріс до 925 млн дол. у 2024 році. Основним чинником такого зростання є стабільне і постійне зростання надходжень: з 1 191 млн дол. до 2 056 млн дол. при відносно стриманому зростанні виплат з 708 млн дол. до 1 132 млн дол. Це свідчить про успішну участь Латвії у системі внутрішніх перерозподілів ЄС, ефективну міграційну політику, а також збереження рівня гуманітарної підтримки. Крім того, значна частина позитивного ефекту пов'язана із соціальними трансфертами, спрямованими на підтримку українських біженців, що, своєю чергою, позитивно впливає на загальне

сальдо.

Естонія демонструвала значну волатильність у вторинних доходах. У 2019 році сальдо було позитивним 82 млн дол., однак вже у 2020-2022 роках показник тричі змінював знак, досягнувши мінімуму -123 млн дол. у 2022 році. Починаючи з 2023 року спостерігалось покращення - сальдо зросло до 219 млн дол. у 2023-му та збереглося на рівні 178 млн дол. у 2024 році. Ця позитивна динаміка забезпечена випереджальним зростанням надходжень (з 708 млн дол. у 2019 році до 1 083 млн дол. у 2024-му) порівняно з відносно стабільними виплатами. Така ситуація свідчить про структурні зрушення в Естонії, зокрема про активізацію програм міжнародної допомоги та зміцнення ролі зовнішніх соціальних переказів.

Узагальнюючи, можна зазначити, що Латвія є найстабільнішою та найефективнішою серед країн Балтії в управлінні вторинними доходами, які стали важливим джерелом підтримки поточного рахунку. Естонія продемонструвала поступове відновлення після періоду дефіциту, тоді як Литва зіткнулася з наростаючим негативним сальдо, що підкреслює необхідність перегляду політики щодо трансфертів та зовнішніх соціальних зобов'язань. Загалом же вторинні доходи залишаються важливою компенсуючою складовою в умовах структурного дефіциту за іншими статтями платіжного балансу.

Таблиця 2.5

Динаміка балансу поточних операцій Литви, Латвії та Естонії за 2019-2024 роки, у млн. дол.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Поточний рахунок Литви	2060	4148	985	-4322	878	2101
Поточний рахунок Латвії	-57	1032	-1579	-2082	-1663	-923
Поточний рахунок Естонії	640	-869	-1387	-1496	-723	-490

Джерело: складено автором на основі даних [23-25].

Результати проведеного аналізу свідчать про те, що у 2019-2024 роках динаміка поточного рахунку Литви, Латвії та Естонії зазнала істотних коливань, що зумовлювалося як внутрішніми економічними трансформаціями, так і впливом зовнішніх шоків, зокрема пандемії COVID-19 та повномасштабної війни Росії проти України. Кожна з країн продемонструвала свою модель адаптації до цих викликів, проте в жодній з них не вдалося зберегти сталу позитивну динаміку поточного рахунку протягом усього періоду.

Литва характеризується найбільш вираженою волатильністю. У 2019 році вона мала позитивне сальдо поточного рахунку в розмірі 2,06 млрд дол., яке зросло до 4,15 млрд дол. у 2020 році – найвищого показника за весь аналізований період. Такий приріст був зумовлений стрімким зростанням експорту послуг та спадом імпорту на тлі пандемії. Проте вже у 2022 році баланс обвалився до -4,32 млрд дол., що є найгіршим результатом серед усіх трьох країн. Основною причиною стало зростання цін на енергоносії, розрив логістичних ланцюгів та збільшення виплат доходів іноземним інвесторам. У наступні роки Литва частково відновилася: у 2023 році баланс становив 878 млн дол., а у 2024 - 2,10 млрд дол., що свідчить про повернення до профіцитної моделі, хоча й на менш стабільній основі.

Латвія, на відміну від Литви, загалом демонструвала переважно негативне сальдо поточного рахунку впродовж майже всього періоду. У 2019 році баланс був майже нейтральним (-57 млн дол.), у 2020 році – неочікуване покращення до +1,03 млрд дол., що пояснюється короткостроковими позитивними ефектами пандемічного скорочення імпорту та зовнішньої підтримки. Втім, вже з 2021 року спостерігається стійкий спад: -1,58 млрд дол. у 2021-му, -2,08 млрд дол. у 2022-му, -1,66 млрд дол. у 2023-му та -923 млн дол. у 2024 році. Незважаючи на позитивну динаміку в торгівлі послугами та стабільне сальдо вторинних доходів, латвійський поточний рахунок залишається вразливим до відтоку капіталів та енергетичних шоків.

Естонія є прикладом поступового погіршення поточного рахунку на тлі зовнішніх викликів. У 2019 році країна мала профіцит у 640 млн дол., проте вже у 2020 році він перетворився на дефіцит у -869 млн дол. Надалі баланс погіршувався до -1,39 млрд дол. у 2021 році та -1,50 млрд дол. у 2022 році. У 2023 році дефіцит скоротився до -723 млн дол., а у 2024 – до -490 млн дол.

Таким чином, попри відносно менший масштаб проблем у порівнянні з Литвою та Латвією, Естонія також не змогла уникнути хронічного дефіциту, хоча темпи його скорочення в останні роки свідчать про певну стабілізацію.

У підсумку, країни Балтії у 2019-2024 роках стикнулися з подібними викликами, однак їхні реакції та результати суттєво різнилися. Литва демонструє найвищу волатильність, Латвія – стійку негативну тенденцію з частковим відновленням, а Естонія – відносну стабільність із поступовим виходом із дефіциту. Це свідчить про неоднорідність моделей економічної адаптації та потребу в цілеспрямованих структурних реформах для забезпечення довгострокової стійкості поточного рахунку кожної з країн.

2.3. Динаміка та структура фінансових рахунків країн Балтії

Актуальність дослідження динаміки та структури фінансових рахунків країн Балтії обумовлена необхідністю оцінки здатності Естонії, Латвії та Литви залучати та утримувати зовнішні фінансові ресурси в умовах геополітичної напруженості, економічної волатильності та структурних трансформацій. Саме фінансові рахунки через приплив і відплив прямих, портфельних та інших інвестицій відбивають ступінь довіри міжнародних інвесторів до економік регіону, а також внутрішню здатність до акумуляції та перерозподілу капіталу.

Особливої ваги цей аналіз набуває після 2022 року, коли повномасштабна війна Росії проти України суттєво змінила напрями капітальних потоків, а країни Балтії опинилися як у центрі гео економічної переорієнтації ЄС, так і під зростаючим інвестиційним тиском.

У розділі сальдо всіх статей фінансового рахунку буде підраховуватись

як різниця між капіталом, отриманим країною, та вартістю вивезених інвестицій. З початку проаналізуємо стан балансу прямих інвестицій (ПІ) країн, дані за якими наведені у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

**Динаміка прямих іноземних інвестицій Литви, Латвії та Естонії
за 2019-2024 роки, у млн. дол.**

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Сальдо ПІ для Литви	1273	631	1238	3222	1425	3439
Відплив ПІ з Литви	2161	3929	1270	-803	2406	156
Приплив ПІ в Литву	3434	4560	2508	2419	3831	3596
Сальдо ПІ для Латвії	1027	742	1060	1385	669	1065
Відплив ПІ з Латвії	89	198	2674	-168	1020	222
Приплив ПІ в Латвію	1116	939	3734	1217	1689	1287
Сальдо ПІ для Естонії	1219	3435	1212	165	3145	210
Відплив ПІ з Естонії	1894	389	6343	1713	2206	-3709
Приплив ПІ в Естонію	3113	3823	7555	1878	5351	-3499

Джерело: складено автором на основі даних [26-28].

Результати проведеного аналізу свідчать про те, що у 2019-2024 роках динаміка прямих іноземних інвестицій (ПІ) у країнах Балтії виявила значну мінливість як за обсягами, так і за напрямками потоків капіталу. Ці показники відображають не лише національну інвестиційну привабливість, а й реакцію інвесторів на зовнішні шоки, включаючи пандемію COVID-19, війну в Україні та енергетичну кризу в Європі. Суттєві розбіжності між країнами свідчать про відмінності у макроекономічній політиці, структурі економік та стратегіях залучення іноземного капіталу.

Литва продемонструвала досить динамічну і в окремі роки вражаючу картину залучення ПІ. У 2019 році приплив інвестицій склав 3,43 млрд дол., тоді як сальдо 1,27 млрд дол., що вказує на активну присутність іноземного капіталу. Водночас уже у 2020 році обсяг припливу збільшився до 4,56 млрд дол., проте сальдо зменшилося вдвічі до 631 млн дол., через суттєве зростання відпливу інвестицій (3,93 млрд дол.). Піковим став 2022 рік, коли сальдо ПІ досягло рекордних 3,22 млрд дол., що можна пояснити переорієнтацією західного капіталу з ринків Росії та Білорусі в безпечніші країни ЄС. У 2024

році інвестиційний приплив залишався високим - 3,6 млрд дол., а позитивне сальдо склало 3,44 млрд дол., що підтверджує стабільний інтерес до литовської економіки.

Латвія демонструвала менш вражаючі, але доволі рівномірні результати. Протягом усього періоду сальдо ПІІ залишалося позитивним, з незначними коливаннями: від 742 млн дол. у 2020 році до 1,06 млрд дол. у 2024-му. Найвищий обсяг припливу було зафіксовано у 2021 році у 3,73 млрд дол., що супроводжувалося й високим відпливом (2,67 млрд дол.), проте чисте сальдо збереглося на рівні понад 1 млрд дол. Стабільність латвійських показників може свідчити про помірковану, але послідовну політику щодо залучення та використання ПІІ. Варто зазначити, що Латвія є меншою за обсягами інвестованого капіталу, проте ефективніше стримує його відплив, що забезпечує чистий позитивний баланс.

Естонія, натомість, характеризувалася найвищою волатильністю показників. Уже у 2020 році країна зафіксувала рекордне позитивне сальдо у 3,44 млрд дол. на тлі великого припливу (3,82 млрд дол.) та помірною відпливу. Проте у 2021 році ситуація різко змінилася: при рекордному припливі ПІІ (7,55 млрд дол.) відплив також був дуже значним - 6,34 млрд дол., що обумовило скорочення сальдо до 1,21 млрд дол. Найбільш суперечливими є дані за 2024 рік, коли приплив і відплив були зафіксовані як від'ємні значення, зокрема -3,5 млрд дол. і -3,7 млрд дол. відповідно. Це пов'язано з внутрішніми переглядами звітності, трансакціями з реструктуризації та реінвестуванням прибутків у специфічних юридичних формах. Водночас загальна тенденція демонструє, що Естонія має потужні канали як для залучення, так і для виведення капіталу.

У підсумку, аналіз динаміки ПІІ свідчить, що всі три країни Балтії активно залучали іноземні інвестиції впродовж 2019-2024 років. Литва проявила себе як лідер за обсягами припливу та чистого сальдо в останні роки, Латвія забезпечила найбільшу стабільність, а Естонія найвищу фінансову відкритість і чутливість до зовнішніх змін. Загалом, у контексті геополітичної

невизначеності та регіональної нестабільності країни Балтії зберігають статус відносно привабливих для інвесторів економік із високою інтеграцією у європейський ринок капіталів.

У таблиці 2.7 наведені дані щодо динаміки портфельних іноземних інвестицій Литви, Латвії та Естонії за 2019-2024 роки.

Таблиця 2.7

Динаміка портфельних іноземних інвестицій Литви, Латвії та Естонії за 2019-2024 роки, у млн. дол.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Сальдо портфельних інвестицій для Литви	2655	2077	-2135	-2173	-1401	576
Відплив портфельних інвестицій з Литви	-760	-382	1135	1819	2588	2487
Приплив портфельних інвестицій в Литву	1895	1695	-1000	-354	1187	3063
Сальдо портфельних інвестицій для Латвії	681	-4787	349	-1048	1633	2027
Відплив портфельних інвестицій з Латвії	553	3980	561	1845	504	-54
Приплив портфельних інвестицій в Латвію	1233	-807	910	797	2137	1973
Сальдо портфельних інвестицій для Естонії	-237	-3242	-2847	892	-242	1239
Відплив портфельних інвестицій з Естонії	644	5503	2231	1386	532	1679
Приплив портфельних інвестицій в Естонію	407	2261	-617	2278	290	2918

Джерело: складено автором на основі даних [29-31].

Результати проведеного аналізу свідчать про те, що у період 2019–2024 років портфельні іноземні інвестиції в країнах Балтії демонстрували вкрай нерівномірну динаміку, що свідчить про високу чутливість фінансових ринків регіону до глобальних економічних та політичних коливань. Коливання сальдо та потоків капіталу часто змінювали напрям і характер від активного припливу до раптового відпливу, що створювало ризики для стабільності платіжного балансу і ринків цінних паперів у цих країнах.

Литва у 2019-2020 роках мала стабільне позитивне сальдо портфельних інвестицій 2,66 млрд дол. і 2,08 млрд дол. відповідно, що свідчило про високий

рівень зацікавленості іноземних інвесторів у литовських цінних паперах. Проте вже з 2021 року ситуація різко змінилася: у 2021-2022 роках спостерігалось глибоке негативне сальдо у -2,14 млрд дол. і -2,17 млрд дол. відповідно, що свідчить про вплив портфельного капіталу на тлі глобальної фінансової нестабільності. Така тенденція зумовлена як локальними чинниками, так і загальноєвропейською невизначеністю внаслідок пандемії та енергетичної кризи. У 2024 році ситуація змінилася – приплив інвестицій зріс до 3,06 млрд дол., і сальдо знову стало позитивним (576 млн дол.), що можна трактувати як поступове відновлення довіри до ринку цінних паперів Литви.

Латвія продемонструвала ще більш виразні коливання. Після позитивного сальдо у 2019 році (681 млн дол.) країна зазнала шокового відтоку портфельного капіталу у 2020 році, коли сальдо впало до -4,79 млрд дол. Це був найгірший показник серед усіх країн регіону. Після цього у 2021 році сальдо відновилося до 349 млн дол., проте знову стало від'ємним у 2022-му (-1,05 млрд дол.). З 2023 року почалася тенденція стабілізації: сальдо зросло до 1,63 млрд дол., а в 2024 році до 2,03 млрд дол., що свідчить про повернення інвесторів і поступову фінансову стабілізацію.

Естонія вирізнялася найнижчою інвестиційною привабливістю за портфельними потоками протягом перших трьох років. У 2019–2021 роках сальдо інвестицій було від'ємним: -237 млн дол., -3,24 млрд дол. і -2,85 млрд дол. відповідно. Особливо глибоке сальдо у 2020 році пояснюється значним зростанням впливу інвестицій (5,5 млрд дол.), що свідчить про втрату довіри до фінансових активів країни. Проте з 2022 року ситуація почала вирівнюватися: у 2022-му сальдо стало позитивним (892 млн дол.), у 2023-му знову негативним (-242 млн дол.), але в 2024 році воно досягло 1,24 млрд дол. за умови найвищого припливу портфельного капіталу серед трьох країн (2,92 млрд дол.). Це свідчить про швидку реакцію ринку на зміни внутрішніх політик та посилення привабливості естонських активів у відповідь на геополітичні ризики.

Таким чином, усі три країни Балтії продемонстрували циклічність портфельних інвестицій зі спільними періодами впливу у 2020-2022 роках та частковим відновленням у 2023–2024 роках. Литва і Латвія за обсягами і волатильністю перевершили Естонію, проте саме Естонія завершила 2024 рік з

найбільшим припливом капіталу. Такі зміни свідчать про чутливість портфельних потоків до глобальних шоків, особливо у малих відкритих економіках, які сильно інтегровані у фінансову систему ЄС.

Таблиця 2.8

**Динаміка інших іноземних інвестицій Литви, Латвії та Естонії
за 2019-2024 роки, у млн. дол.**

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Сальдо інших інвестицій Литви	-6685	-7411	-749	2475	-3305	-4812
Надання кредитів з Литви	887	9215	6534	1584	7901	11380
Отримання кредитів в Литві	-5797	1804	5785	4059	4596	6568
Сальдо інших інвестицій Латвії	-2217	2191	-785	333	-2296	-3603
Надання кредитів з Латвії	89	-86	406	3118	305	1345
Отримання кредитів в Латвії	-2129	2105	-379	3451	-1991	-2258
Сальдо інших інвестицій Естонії	-1371	268	350	605	-1919	-2114
Надання кредитів з Естонії	1341	751	1575	2035	4038	4494
Отримання кредитів в Естонії	-29	1019	1925	2640	2118	2380

Джерело: складено автором на основі даних [32-34].

Як свідчать результати аналізу, упродовж аналізованого періоду динаміка інших іноземних інвестицій у країнах Балтії характеризувалася нестабільністю, високою волатильністю та різкими змінами напрямків потоків. Показники у цій категорії охоплюють переважно банківські кредити, позики, депозити та торгові кредити, тобто ті інструменти, що найбільш чутливі до внутрішніх макрофінансових коливань і змін зовнішньої кон'юнктури. Особливо суттєвими були коливання сальдо в Литві, що свідчить про значні зміни в її зовнішніх боргових операціях.

Литва демонструє найзначніші за масштабами та глибиною коливання. У 2019-2020 роках країна мала величезне негативне сальдо інших інвестицій у -6,69 млрд дол. у 2019-му та -7,41 млрд дол. у 2020 році, що вказує на значний відплив капіталу. Це було зумовлено зростанням надання кредитів резидентами Литви за кордон (9215 млн дол. у 2020 р.) при незначному надходженні коштів у країну. Лише у 2022 році сальдо стало позитивним

(+2,48 млрд дол.), що пояснюється зменшенням зовнішнього кредитування з Литви та збільшенням надходжень. Проте вже у 2023-2024 роках знову фіксується від'ємне сальдо у -3,31 млрд дол. і -4,81 млрд дол. відповідно, на тлі зростання обсягів надання кредитів за кордон, які у 2024 році досягли рекордних 11,38 млрд дол.

Латвія демонструвала помірніші, але все ж значні коливання. У 2019 році сальдо інших інвестицій було глибоко від'ємним (-2,22 млрд дол.), але вже у 2020-му стало позитивним (2,19 млрд дол.). Такий стрибок пов'язаний зі зростанням надходжень (2105 млн дол.) та незначним обсягом надання кредитів (-86 млн дол.). У 2021 році сальдо знову стало від'ємним (-785 млн дол.), а у 2022 позитивним (+333 млн дол.). Водночас у 2023–2024 роках ситуація погіршилася: сальдо знову стало від'ємним (-2,30 млрд дол. та -3,60 млрд дол.), що відображає відтік коштів із фінансової системи Латвії, незважаючи на порівняно стриману динаміку надання і отримання кредитів.

Естонія показала найбільш збалансовану динаміку. За винятком 2019 року (-1,37 млрд дол.), країна майже щороку мала або помірно негативне, або позитивне сальдо. У 2020–2022 роках сальдо було позитивним: 268 млн, 350 млн і 605 млн дол. відповідно, що демонструє стійкий приплив інших інвестицій. У 2023–2024 роках знову зафіксовано від'ємне сальдо (-1,92 млрд та -2,11 млрд дол.), що зумовлено стрімким зростанням надання кредитів (до 4,49 млрд дол. у 2024 році) на фоні лише помірного збільшення їх отримання. Така структура свідчить про активну участь естонських суб'єктів у зовнішньому кредитуванні.

Узагальнюючи, можна зазначити, що найбільшу волатильність у сфері інших інвестицій зазнала Литва, де показники змінювалися радикально та мали найбільший обсяг. Латвія демонструвала короткі позитивні фази на фоні загальної нестабільності. Естонія є найбільш збалансованою, хоч і також піддана коливанням, однак її фінансовий сектор, ймовірно, більш адаптований до змін зовнішньої кон'юнктури. Усі три країни, втім, залишаються вразливими до коливань кредитних потоків, що потребує посиленої

фінансової стратегії та резервних механізмів захисту у періоди нестабільності.

У таблиці 2.9 наведені дані щодо стану фінансових рахунків Литви, Латвії та Естонії за 2019-2024 роки.

Таблиця 2.9

Порівняння динаміки фінансових рахунків* Литви, Латвії та Естонії за 2019-2024 роки, у млн. дол.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Фінансовий рахунок Литви	2100	3999	2225	-3602	3889	2285
Фінансовий рахунок Латвії	476	2122	-298	-643	69	548
Фінансовий рахунок Естонії	1020	-148	1769	-1662	-1047	213

* - позитивний знак фінансового рахунку свідчить про те, що країна більше інвестує за кордон, ніж отримує зовнішніх фінансових ресурсів з-за кордону.

Джерело: складено автором на основі даних [35-37].

Згідно результатів дослідження, у 2019–2024 роках динаміка фінансових рахунків країн Балтії була вкрай різноспрямованою і відображала відмінності в структурі їхньої зовнішньоекономічної діяльності, рівні фінансової відкритості, а також ступені вразливості до глобальних шоків. Згідно з методологією платіжного балансу, позитивне сальдо фінансового рахунку свідчить про більші обсяги інвестування за кордон, ніж отримання зовнішніх фінансових ресурсів, тобто країна виступає як чистий кредитор. Відповідно, негативне сальдо означає, що країна залучає більше капіталу з-за кордону, тобто є чистим позичальником, і саме це часто свідчить про більшу привабливість для іноземних інвесторів.

Литва у 2019-2021 роках демонструвала позитивне сальдо фінансового рахунку, яке зросло з 2,1 млрд дол. у 2019 році до 4,0 млрд дол. у 2020-му. Це свідчить про те, що резиденти країни активно інвестували за кордон, випереджаючи обсяги залученого іноземного капіталу. У 2022 році ситуація різко змінилася: сальдо стало від'ємним і склало -3,6 млрд дол., що означає значний приплив зовнішніх інвестицій у Литву, можливо як реакцію на пошук

безпечних гаваней інвесторами внаслідок війни РФ проти України. У 2023–2024 роках знову фіксується позитивне сальдо (3,89 млрд та 2,29 млрд дол.), що свідчить про повернення до практики вивезення капіталу.

Латвія продемонструвала меншу активність, але показала тенденцію до від'ємного сальдо, що відображає залучення зовнішніх коштів. У 2020 році сальдо зросло до 2,12 млрд дол., а в 2021-2022 роках спостерігається негативна динаміка: -298 млн та -643 млн дол. відповідно, тобто країна виступає як об'єкт іноземних інвестицій. Це, з одного боку, може свідчити про привабливість латвійських активів, а з іншого про внутрішні потреби в додатковому фінансуванні. У 2023–2024 роках спостерігається незначне позитивне сальдо у 69 млн та 548 млн дол., що може вказувати на стабілізацію зовнішніх фінансових потоків та певну збалансованість між експортом і імпортом капіталу.

Естонія за цей період зазнала найрізкіших коливань. У 2019 році країна мала позитивне сальдо на рівні 1,02 млрд дол., але вже у 2020-му воно стало від'ємним (-148 млн дол.). Потім у 2021 році знову спостерігався приплив інвестицій за кордон (позитивне сальдо 1,77 млрд дол.), а у 2022–2023 роках - значний відтік капіталу в країну (-1,66 млрд і -1,05 млрд дол.), що свідчить про підвищений інтерес до естонських активів або про зростання потреби у фінансуванні. У 2024 році баланс знову став позитивним (213 млн дол.), що відображає поступове зниження залежності від зовнішніх джерел капіталу.

Узагальнюючи, можна сказати, що Литва демонструє найбільшу активність на зовнішніх фінансових ринках і найбільшу волатильність, Латвія зберігає відносно стримані обсяги зовнішніх фінансових трансакцій, виступаючи радше реципієнтом капіталу, а Естонія є країною з найбільш контрастною динамікою, що змінює статус із позичальника на кредитора. Усі ці зміни слід інтерпретувати в контексті геополітичної нестабільності, структурних змін у фінансовому секторі ЄС, а також реакції інвесторів на ризику, пов'язані з російсько-українською війною.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ КРАЇН БАЛТІЇ З УКРАЇНОЮ

Актуальність дослідження особливостей зовнішньоекономічних операцій країн Балтії з Україною зумовлена кардинальними змінами гео економічного простору після початку повномасштабної агресії Росії проти України. У нових умовах Литва, Латвія та Естонія не лише посилили політичну підтримку України, а й значно активізували торговельно-економічне співробітництво, розширивши імпорт української продукції, надавши логістичні коридори для транзиту, а також підтримавши український бізнес і релоковані підприємства. Аналіз цих процесів дозволяє краще зрозуміти роль країн Балтії як стратегічних економічних партнерів України в умовах війни та у перспективі повоєнного відновлення.

У таблиці 3.1 наведені дані щодо динаміки товарної торгівлі України з Литвою, Латвією та Естонією.

Таблиця 3.1

Динаміка товарної торгівлі України з Литвою, Латвією та Естонією за 2020-2024 роки, у млн. дол.

	2020	2021	2022	2023	2024
Експорт України до Литви	420	544	638	626	594
Імпорт України з Литви	809	1281	1315	1294	1194
Торгівельний баланс України з Литвою	-389	-737	-677	-668	-599
Експорт України до Латвії	229	286	297	323	303
Імпорт України з Латвії	159	210	236	291	196
Торгівельний баланс України з Латвією	70	78	61	32	106
Експорт України до Естонії	89	146	103	91	75
Імпорт України з Естонії	176	166	92	127	122
Торгівельний баланс України з Естонією	-87	-20	11	-36	-46

Джерело: [38-41].

Результати проведеного аналізу свідчать про те, що у торгівлі з Литвою спостерігається найбільший за обсягами товарообіг серед трьох країн. Експорт

України до Литви зріс із 420 млн дол. у 2020 році до пікового значення 638 млн дол. у 2022 році, після чого дещо знизився до 594 млн дол. у 2024 році. Імпорт із Литви демонструє стрімке зростання в 2021 році з 809 до 1281 млн дол., після чого зберігається на стабільно високому рівні, досягнувши 1194 млн дол. у 2024 році. Торговельне сальдо є хронічно негативним для України: хоча його дефіцит дещо скоротився з -737 млн дол. у 2021 році до -599 млн дол. у 2024 році, проте Литва залишається для України нетто-експортером товарів [39].

Натомість у торгівлі з Латвією ситуація виглядає значно вигіднішою для України. Експорт зріс із 229 млн дол. у 2020 році до 323 млн дол. у 2023 році, з незначним зниженням до 303 млн дол. у 2024 році. Імпорт водночас залишається на помірному рівні: максимальне значення було зафіксоване у 2023 році (291 млн дол.), а в 2024 році знизилося до 196 млн дол. Як результат, сальдо торгівлі з Латвією є позитивним протягом усього періоду від 70 млн дол. у 2020 році до 106 млн дол. у 2024 році. Це свідчить про конкурентоспроможність українських товарів на латвійському ринку та сприятливі умови для експортерів [38].

У випадку Естонії обсяги торгівлі залишаються найменшими серед трьох країн. Український експорт зріс у 2021 році до 146 млн дол., але в наступні роки знижувався до 75 млн дол. у 2024 році. Імпорт, навпаки, демонстрував коливання: від 176 млн дол. у 2020 році до мінімуму в 92 млн дол. у 2022 році, а потім зростання до 122 млн дол. у 2024 році. Торговельне сальдо коливалося: у 2022 році вперше було зафіксовано позитивне сальдо в розмірі 11 млн дол., однак у 2024 році воно знову стало негативним -46 млн дол. Це вказує на нестабільність торговельних потоків між Україною та Естонією, а також на слабшу присутність українського експорту [40].

Загалом, аналіз демонструє, що серед країн Балтії найбільш вигідна товарна торгівля для України спостерігається з Латвією, де утримується стійке позитивне сальдо. Водночас торгівля з Литвою і Естонією характеризується переважанням імпорту над експортом, що потребує пошуку нових напрямів

для диверсифікації українського експорту та зменшення торговельного дисбалансу.

У структурі експорту України до Литви ключову роль відіграють мінеральні продукти, зокрема вугілля, а також чорні метали, які історично становлять вагому частку поставок. Окрім цього, стабільними статтями експорту є продукти рослинного походження – переважно зернові культури. Після початку повномасштабної війни у 2022 році спостерігалось зростання експорту товарів машинобудування та продукції хімічної промисловості, що пов'язано з диверсифікацією каналів збуту.

Імпорт із Литви до України натомість включає ширший спектр товарів, серед яких вагоме місце займають транспортні засоби (особливо вживані автомобілі), електроніка та промислова техніка. Важливою статтею також є фармацевтична продукція, а також хімічні речовини, зокрема добрива.

У торгівлі з Латвією структура експорту з боку України характеризується значною часткою агропромислової продукції: зернові, насіння олійних культур, продукти харчової промисловості. Крім того, помітною є частка деревини та виробів із неї. Також Латвія імпортує з України частину металопродукції.

Латвійський імпорт в Україну здебільшого представлений хімічною продукцією, включно з добривами та полімерними матеріалами, а також готовими продуктами харчування, алкогольними напоями, транспортними засобами та промисловим обладнанням. Латвія відіграє й важливу роль як транзитна країна для постачання товарів третіх держав.

У торгівлі з Естонією експорт України є менш диверсифікованим, проте також базується на аграрній продукції (зернові, олійні), металургії та виробках з дерева. Водночас Естонія експортує до України електроніку, побутову техніку, фармацевтичні вироби та інженерне обладнання. Часто товари імпорту з Естонії мають походження з інших країн ЄС, а Естонія виступає лише логістичним посередником.

Загалом, товарна структура торгівлі між Україною та країнами Балтії демонструє логічний розподіл ролей: Україна постачає сировину та напівфабрикати (агропродукція, метали, деревина), натомість імпортує високотехнологічну та готову продукцію (обладнання, фармацевтика, електроніка). Така структура характерна для відносин між країною, що розвивається, та економіками ЄС. Проте у зв'язку з потребами України у відновленні після війни, саме країни Балтії можуть виступити потенційними партнерами не лише у товарообміні, а й у кооперації з виробництва продукції з високою доданою вартістю [38-40].

Торгівля послугами між Україною та країнами Балтії має динамічний і стратегічно важливий характер, особливо в умовах повномасштабної війни, яка змістила акценти з традиційного товарообміну на логістику, транспорт, ІТ і фінансові послуги.

У структурі експорту послуг України до Литви традиційно домінують транспортні та поштово-кур'єрські послуги, що пов'язано з активною участю Литви в транзиті українських товарів до ЄС через Балтійські порти. Важливу частку також становлять послуги в сфері телекомунікацій та ІТ, де українські компанії активно співпрацюють з литовськими партнерами у сфері аутсорсингу. У воєнний період зросла роль освітніх, консалтингових та фінансових послуг, включаючи підтримку українських біженців та релокованого бізнесу.

Імпорт послуг з Литви до України включає логістичні, інженерні, страхові, а також фінансові послуги, що використовуються українськими компаніями в рамках адаптації до європейських ринків. Також помітним є сегмент медичних і освітніх послуг.

У відносинах з Латвією обсяг послуг є трохи меншим, але за структурою схожий: транспорт, логістика, послуги у сфері зв'язку, а також професійні й ділові послуги. Високим залишається попит на ІТ-послуги, де українські фахівці виконують замовлення для латвійських фірм. З боку Латвії в Україну надходять консультаційні, юридичні, бухгалтерські та освітні послуги.

Естонія, як цифрова держава, є важливим партнером України в сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Українські компанії активно надають Естонії програмне забезпечення, послуги обробки даних та веб-розробки. У відповідь, естонська сторона забезпечує доступ до цифрових адміністративних сервісів, послуг із кібербезпеки та стартап-інфраструктури. Естонські освітні й урядові платформи також пропонують цифрові послуги для українців, що перебувають на її території [42].

Загалом, торгівля послугами між Україною та країнами Балтії зміщується у бік високотехнологічного та інтелектуального співробітництва. У воєнних умовах особливо зросло значення транспортно-логістичних, ІТ- та фінансових послуг, а також гуманітарних і соціальних сервісів, що забезпечують інтеграцію переміщених осіб та бізнесів. Така структура взаємодії є перспективною основою для поглиблення економічної інтеграції України з Балтійським регіоном у майбутньому.

Інвестиційне співробітництво між Україною та країнами Балтії має стабільно позитивну динаміку й характеризується як стратегічне партнерство, засноване на політичній підтримці, спільних цінностях та прагненні до євроінтеграції.

Литва є найбільшим інвестором серед країн Балтії в українську економіку. Прямі іноземні інвестиції надходять переважно у сферу торгівлі, транспорту, фінансового сектора, а також у сферу інформаційних технологій. Значна кількість литовських компаній відкрили дочірні підприємства або представництва в Україні. В умовах війни Литва також активно підтримує український бізнес, що релокується, надаючи пільги та консультації для адаптації в нових умовах. Водночас українські інвестори проявляють інтерес до литовських логістичних, переробних і аграрних проєктів, хоча масштаби цього потоку залишаються відносно обмеженими.

Латвія інвестує в Україну здебільшого через торговельні компанії, логістичні оператори, а також агропромислові об'єкти. Латвійські банки, незважаючи на загальну фінансову консервативність країни, створили умови

для підтримки українських клієнтів та спростили фінансові операції для релокованих бізнесів. Після початку повномасштабної війни помітним став потік соціально орієнтованих інвестицій, спрямованих на підтримку освітніх, медичних та інфраструктурних проєктів [43].

Естонія, як країна з потужною цифровою економікою, активно інвестує в український IT-сектор, стартапи, а також у цифрову трансформацію адміністративних сервісів. Крім того, естонські інституційні інвестори залучаються до проєктів із відновлення інфраструктури та енергетики. Українські компанії, у свою чергу, відкривають офіси в Естонії, користуючись привабливою податковою системою та репутацією країни як "цифрових воріт" до ЄС.

Загалом, інвестиційне співробітництво України з країнами Балтії демонструє синергію економічних, політичних та гуманітарних зусиль. У теперішніх умовах, коли Україна потребує масштабного відновлення та перезапуску економіки, інвестори з Литви, Латвії та Естонії можуть відіграти ключову роль у модернізації секторів, орієнтованих на ЄС, у тому числі інфраструктури, енергетики, логістики та цифрових технологій.

ВИСНОВКИ

Дослідження, проведене у кваліфікаційній роботі, дозволило сформулювати цілісне уявлення про глибину структурних зрушень, що охопили зовнішньоекономічні позиції Литви, Латвії та Естонії у 2019-2024 роках. Результати дослідження свідчать про те, що вторгнення Росії в Україну стало визначальним чинником, який суттєво змінив як геополітичну, так і гео економічну орієнтацію балтійських країн. Системна перебудова зовнішньоекономічних зв'язків, різке скорочення торговельних і фінансових контактів із Росією, переорієнтація на ринки ЄС, Північної Європи та України – усе це призвело до докорінної трансформації структури платіжних балансів.

Насамперед спостерігається зміна акцентів у торгівлі товарами та послугами. Балтійські країни, що раніше мали суттєвий експортно-імпортний оборот із РФ, були змушені оперативного замінити ці позиції альтернативними ринками. При цьому, як показано в роботі, частка України у зовнішній торгівлі Балтії не лише зросла, а й стала стратегічно важливою в деяких сегментах, зокрема, в аграрному секторі, логістиці, енергетичних та гуманітарних послугах.

Водночас, попри загальне погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури через війну, країни Балтії продемонстрували гнучкість і змогли уникнути глибокого дисбалансу за поточними рахунками, поступово компенсуючи втрати за рахунок європейської інтеграції, а також тіснішої співпраці з Україною.

У сфері доходів поточного рахунку, зокрема первинних і вторинних доходів, фіксується позитивна динаміка офіційних трансфертів, що сприяло стабілізації національних фінансів. Литва, Латвія та Естонія активно залучали допомогу ЄС, а також збільшували обсяги переказів від трудових мігрантів. Значне місце у платіжному балансі зайняли трансферти, пов'язані з прийомом українських біженців, реалізацією гуманітарних програм і підтримкою українських громадян.

Ці надходження мали не лише економічний, а й соціальний ефект, посилюючи внутрішню стійкість держав.

Ще важливішими є зміни у фінансових рахунках. Агресія РФ зумовила інтенсивний відтік капіталів із країн, що співпрацювали з Росією, і, навпаки, зростання інвестиційних потоків до стабільних, прогнозованих і політично відповідальних країн, серед яких Балтія зайняла помітне місце. У 2022-2023 рр. було зафіксовано приплив прямих іноземних інвестицій у стратегічні галузі: енергетику, оборонну інфраструктуру, цифрову безпеку. Водночас спостерігалося зростання інвестиційної активності й із боку самих балтійських країн, зокрема у підтримку проєктів в Україні. Негативне сальдо фінансового рахунку в окремі періоди свідчило про те, що ці країни самостійно вкладали більше ресурсів у зовнішні операції, ніж отримували, виступаючи донорами безпеки й розвитку.

Особливо важливою стала зовнішньоекономічна кооперація з Україною, яка в контексті війни набула не лише економічного, а й стратегічного та морального виміру.

Країни Балтії надали українському бізнесу можливість релокації, запропонували логістичні маршрути для вивозу зерна, металу та іншої продукції, а також підтримали фінансово-інвестиційні проєкти з відбудови України. Зовнішньоекономічні операції стали також інструментом дипломатичної підтримки України на міжнародній арені. Це співробітництво базується на довірі, взаємній вигоді та спільному геополітичному баченні.

Таким чином, трансформація платіжних балансів країн Балтії у 2019-2024 роках – це не лише реакція на зовнішній шок, а й свідчення ефективної адаптації та стратегічного переосмислення економічної моделі. Замість екстенсивної залежності від Росії країни регіону обрали шлях до поглиблення економічної інтеграції з ЄС, зміцнення зв'язків із партнерськими державами, зокрема Україною, і переорієнтації інвестиційних потоків у високотехнологічні сектори.

Така еволюція свідчить про зростання економічного суверенітету, зміцнення фінансової стабільності та роль Балтії як регіонального хабу безпеки, транзиту та підтримки постраждалих від війни економік.

У перспективі ці процеси можуть стати моделлю для інших держав Східної Європи. Країни Балтії показали, що навіть у критичних умовах можливо не лише зберегти макроекономічну стабільність, а й використати виклики як стимул для структурної модернізації.

Україна, прагнучи до післявоєнної трансформації та європейської інтеграції, може орієнтуватися на цей досвід, вибудовуючи гнучку, орієнтовану на ЄС модель платіжного балансу та зовнішньоекономічної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Armendariz, S., Resende, C. de, Fan, A., Ferrucci, G., Hu, B., Naik, S., & Ugur, C. (2025). Competitiveness and Productivity in the Baltics: Common Shocks, Different Implications (IMF Working Paper No. 2025/018). International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2025/01/17/Competitiveness-and-Productivity-in-the-Baltics-Common-Shocks-Different-Implications-561082>imf.org+1imf.org+1 (дата звернення 1.03.25).
2. Scope Ratings. (2025). Baltic update: divergence in macro-fiscal outlooks drive recent rating actions. URL: <https://scoperatings.com/ratings-and-research/research/EN/178131>scoperatings.com+2scoperatings.com+2scoperatings.com+2 (дата звернення 1.03.25).
3. Hartwell, L., & Rakštytė, A. (2022). The Baltics and the Russia-Ukraine War. LSE IDEAS. URL: <https://www.lse.ac.uk/ideas/Assets/Documents/reports/2022-12-05-BalticRussia-FINALweb.pdf>lse.ac.uk (дата звернення 1.03.25).
4. OECD. (2022). Impacts of the Russian invasion of Ukraine on financial market conditions and resilience. OECD Publishing. URL: https://www.oecd.org/en/publications/impacts-of-the-russian-invasion-of-ukraine-on-financial-market-conditions-and-resilience_879c9322-en.htmloecd.org+1oecd.org+1 (дата звернення 1.03.25).
5. European Investment Bank. (2022). How bad is the Ukraine war for the European recovery? URL: <https://www.eib.org/en/publications/how-bad-is-the-ukraine-war-for-the-european-recovery> (дата звернення 1.03.25).
6. Leitner, S. (2022). Latvia: Government ready to bear the high cost of cutting economic ties with Russia. In *Overshadowed by War and Sanctions: Forecast Report Spring 2022* (pp. 78–81). Vienna: The Vienna Institute for International Economic Studies. URL: <https://wiiw.ac.at/latvia-government-ready-to-bear->

- the-high-cost-of-cutting-economic-ties-with-russia-p-6153.html (дата звернення 1.03.25).
7. Benz, M., Hülsmann, M., & Levermann, A. (2025). Cascading socio-economic and financial impacts of the Russia–Ukraine war. *Nature Communications*, 16, Article 2119. URL: <https://www.nature.com/articles/s43247-025-02119-1> (дата звернення 1.03.25).
  8. Kettunen, P. (2025). Recent Trends in International Trade and Investments of the Baltic States. BSR Policy Briefing 1/2025. Centrum Balticum Foundation. URL: https://www.centrumbalticum.org/files/6538/BSR_Policy_Briefing_1_2025.pdf (дата звернення 1.03.25).
  9. Isayev, A. (2024). Implications of Russia-Ukraine War on Baltic States' Energy Transition. *Eurasia Review*, 29 May 2024. URL: <https://www.eurasiareview.com/29052024-implications-of-russia-ukraine-war-on-baltic-states-energy-transition-analysis/> (дата звернення 1.03.25).
  10. Enria, A. (2024). Financial integration in the Baltics: lessons in resilience and convergence. Speech by the Chair of the Supervisory Board of the ECB, 4 October 2024. URL: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/speeches/date/2024/html/ssm.sp241004~9588c58d39.en.html> (дата звернення 1.03.25).
  11. Latvia Trade Balance 1995-2025. Macrotrends LLC. URL: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/lva/latvia/trade-balance-deficit> (дата звернення 1.04.25).
  12. Lithuania Trade Balance 1995-2025. Macrotrends LLC. URL: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/ltu/lithuania/trade-balance-deficit> (дата звернення 21.03.25).
  13. Estonia Trade Balance 1993-2025. Macrotrends LLC. URL: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/est/estonia/trade-balance-deficit> (дата звернення 21.03.25).

14. Latvia. Current Account of the Balance of Payments. International Monetary Fund. URL: <https://legacydata.imf.org/?sk=7a51304b-6426-40c0-83dd-ca473ca1fd52&sid=1390030341854> (дата звернення 21.03.25).
15. Lithuania. Current Account of the Balance of Payments. International Monetary Fund. URL: <https://legacydata.imf.org/?sk=7a51304b-6426-40c0-83dd-ca473ca1fd52&sid=1390030341854> (дата звернення 21.03.25).
16. Estonia. Current Account of the Balance of Payments. International Monetary Fund. URL: <https://legacydata.imf.org/?sk=7a51304b-6426-40c0-83dd-ca473ca1fd52&sid=1390030341854> (дата звернення 21.03.25).
17. Latvia Indicators. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/latvia/indicators> (дата звернення 21.03.25).
18. Latvia - Remittance Inflows To GDP. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/latvia/remittance-inflows-to-gdp-percent-wb-data.html> (дата звернення 21.03.25).
19. Lithuania Indicators. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/lithuania/indicators> (дата звернення 1.04.25).
20. Lithuania Remittances. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/lithuania/remittances> (дата звернення 1.04.25).
21. Estonia Indicators. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/estonia/indicators> (дата звернення 1.04.25).
22. Estonia Remittances. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/estonia/remittances> (дата звернення 1.04.25).
23. Latvia. Current Account. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/latvia/current-account> (дата звернення 11.04.25).
24. Lithuania. Current Account. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/lithuania/current-account> (дата звернення 11.04.25).
25. Estonia. Current Account. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/estonia/current-account> (дата звернення 11.04.25).

26. Latvia Foreign Direct Investment 1992-2025. Macrotrends LLC. URL: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/lva/latvia/foreign-direct-investment> (дата звернення 11.04.25).
27. Lithuania Foreign Direct Investment 1992-2025. Macrotrends LLC. URL: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/ltu/lithuania/foreign-direct-investment> (дата звернення 11.04.25).
28. Estonia Foreign Direct Investment 1992-2025. Macrotrends LLC. URL: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/est/estonia/foreign-direct-investment> (дата звернення 11.04.25).
29. Latvia - Portfolio Equity. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/latvia/portfolio-investment-liabilities-financial-account-equity-eurostat-data.html> (дата звернення 24.04.25).
30. Lithuania - Financial account on Portfolio Investment. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/lithuania/portfolio-investment-liabilities-financial-account-eurostat-data.html> (дата звернення 24.04.25).
31. Estonia - Financial account on Portfolio Investment. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/estonia/financial-account-on-portfolio-investment-eurostat-data.html> (дата звернення 24.04.25).
32. Latvia Capital Flows. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/latvia/capital-flows> (дата звернення 14.04.25).
33. Lithuania Capital Flows. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/lithuania/capital-flows> (дата звернення 14.04.25).
34. Estonia Capital Flows. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/estonia/capital-flows> (дата звернення 14.04.25).
35. Latvia. Financial Account of the Balance of Payments. International Monetary Fund. <https://legacydata.imf.org/?sk=7a51304b-6426-40c0-83dd-ca473ca1fd52&sid=1390030341854> (дата звернення 14.04.25).

36. Lithuania. Financial Account of the Balance of Payments. International Monetary Fund. URL: <https://legacydata.imf.org/?sk=7a51304b-6426-40c0-83dd-ca473ca1fd52&sid=1390030341854> (дата звернення 14.04.25).
37. Estonia. Financial Account of the Balance of Payments. International Monetary Fund. URL: <https://legacydata.imf.org/?sk=7a51304b-6426-40c0-83dd-ca473ca1fd52&sid=1390030341854> (дата звернення 14.04.25).
38. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Латвією // Посольство України в Латвійській Республіці. URL: <https://latvia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/82-ukrainelatvia-trade-and-economic-cooperation> (дата звернення 1.05.25).
39. Торговельно-економічне та інвестиційне співробітництво між Україною та Литовською Республікою // Посольство України у Литовській Республіці. URL: <https://lithuania.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/3542-stan-torgovelyno-jekonomichnih-vidnosin/3546-trade-and-investment> (дата звернення 1.05.25).
40. Торговельно-економічне та інвестиційне співробітництво України з Естонською Республікою // Посольство України в Естонській Республіці. URL: <https://estonia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/106-torgovelyno-jekonomichne-spivrobotnictvo/torgovelyno-ekonomichne-ta-investicijne-spivrobotnictvo-ukrayini-z-estonskoju-respublikoju> (дата звернення 1.05.25).
41. Зовнішня торгівля. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення 1.05.25).
42. Зовнішня торгівля послугами з країнами світу (за видами послуг). Державна служба статистики України. URL: <https://stat.gov.ua/uk/datasets/zovnishnya-torhivlya-posluhamy-2> (дата звернення 1.05.25).
43. CEIC Data. Foreign Direct Investment Flows by Countries. URL: <https://www.ceicdata.com/en/ukraine/foreign-direct-investment-flows-by-countries> (дата звернення 1.05.25).